

УДК 811.16:373.374

О.М. ТИЩЕНКО, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики, Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: tom-73@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5709-1252>

ЗАСІДАННЯ КОМІСІЇ З ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЇ ПРИ МІЖНАРОДНОМУ КОМІТЕТІ СЛАВІСТІВ. ВАРШАВА, 2021

20 травня 2021 р. в межах XV Міжнародної наукової конференції «Сучасні проблеми лексикографії» у Варшавському університеті (Варшава, 20—21 травня 2021) відбулося чергове засідання Комісії з лексикології та лексикографії при Міжнародному комітеті славістів (КЛЛ МКС). Зібрання було присвячено двом темам: *Слов'янська тематична й ідеографічна лексикологія та лексикографія* (актуальний напрям сучасного словникарства та вже традиційний аспект наукових дискусій) та *Унікальні й рідкісні проекти в слов'янській лексикографії* (матеріали, праці, задуми, що не мали або не мають аналогів, зокрема і як нездійснені, незакінчені проекти). Робота тривала в онлайн-режимі. У засіданні КЛЛ МКС узяли участь лексикографи з Польщі, України, Росії, Сербії, Словенії, Білорусі, виголосивши 12 доповідей. Під час дискусії обговорили проблеми теорії і практики лексикографії, її методологічні та лінгвістичні аспекти, актуальні питання тематичної, історичної, перекладної та авторської лексикографії.

Розпочалася робота з виступу голови Комісії — *М.І. Чернишової* (Росія), яка провела організаційну частину засідання для членів Комісії: доповіла про наукову діяльність Комісії в минулий період і окреслила коло нових питань, пов'язаних, зокрема, з підготовкою до XVII Міжнародного з'їзду славістів (Париж, 2023).

Основну частину доповідей було присвячено першій темі **Слов'янська тематична й ідеографічна лексикологія та лексикографія**.

Цитування: Тищенко, О.М. (2021). Засідання Комісії з лексикології та лексикографії при Міжнародному комітеті славістів. Варшава, 2021. *Українська мова*, 3 (79), 141—145.

Автори представляли свої лексикографічні проекти з оглядом проблеми, окресленням призначення словника та засад його створення, особливостей метаструктури й мікроструктури, джерельної бази.

Л.Г. Бабенко (Росія) у доповіді «*Великий тлумачний ідеографічний словник синоніміко-антонімічних комплексів: основні принципи опису і структура*» визначила місце словника в системі ідеографічних праць через принципи опису мовного об'єкта, динаміку інтерпретації явищ синонімії та антонімії. Доповідачка зазначила, що в Словнику вперше описано лексичну множину зі специфічною інтегративною семантикою та особливою структурою. Це зумовлює своєрідність лексикографічного подання типової семантики комплексів, варіанти її моделювання, принципи виокремлення базових антонімічних опозицій тощо, оригінальну будову словника, зокрема макроструктуру словникової статті.

Р. Драгічевич (Сербія) у виступі «*Поняття словника концептуальної метафори: від часткового відбиття дійсності до словника*» наголосила, що це перша для сербської традиції праця такого типу, де концептуальні метафори вміщено відповідно до найзагальніших концептуальних сфер, визначення та структурування яких становить значну складність. В основі системотворчих положень концептуального словника метафор був концептуальний поділ реальності на базі «Тезаурусу англійських слів і фраз» П.М. Роже (1852), зміни ж у його концепції пов'язані з посиленням ролі простору в метафоризації реальності, що суголосно з досягненнями сучасної когнітивної лінгвістики. Далі буде визначено принцип аналізу концептуальних сегментів реальності, а також моделі концептуальних метафор сербської мови.

С. Рістич, І. Лазіч Конжик (Сербія) у доповіді «*Список цінностей для аксіологічного словника сербської мови*» оприявнили процедуру складання списку цінностей — аксіологічних концептів як моделей словникових статей. Запропоновано три списки, різних за обсягом і статусом у мовній картині сербських цінностей: 1) список з найбільшою кількістю цінностей, сформований на підставі мовної компетенції та освіти респондентів; 2) менш представницький перелік зі словника синонімів; 3) значно менший за обсягом список — результат глибинного семантичного аналізу 16 найменувань концептів цінностей (містить ціннісне ядро сербської національної концептосфери).

Низка доповідей формувалася як репрезентація власних проектів на широкому лексикографічному тлі.

Л.Л. Шестакова (Росія) та **В.К. Щербін** (Білорусь) продемонстрували напрям «*Російські та білоруські персональні письменницькі енциклопедії: порівняльний аспект*», у межах якого планують заналізувати корпус письменницьких енциклопедій, випрацювати засади добору матеріалу та принципів порівняння для з'ясування типової структури письменницької енциклопедії. Специфічною рисою роботи є перенесення акценту з вивчення словникового опрацювання мовних особливостей художніх текстів на аналіз онтологічних характеристик картини світу російських і білоруських

письменників. Порівняльний підхід дає змогу виявити загальнолюдські, національні та індивідуально-авторські уявлення про систему реалій, артефактів і поняттєвих конструктів світу тієї чи тієї епохи.

М.І. Чернишова, О.І. Державіна (Росія) доповідь «*Російська історична тематична лексикографія в ретроспективі та перспективі*» присвятили проблемі відтворення поняттєвої системи стародавніх мов. Сучасна слов'янська діяхронна лексикографія тяжіє до неалфавітних систематизацій давньої лексики. Авторки здійснили огляд праць, що містять тематичну класифікацію слов'янської лексики праслов'янського походження та оригінальні досліди тематичних класифікацій старої іншомовної лексики у слов'янських мовах, формування корпусів текстів тощо в Сербії, Україні, Словаччині, Польщі.

Далі було поінформовано про розвиток власних проєктів та практичні поточні проблеми, що виникають у тривалому процесі їх реалізації.

І.О. Малишева (Росія) виголосила доповідь «*Словник російської мови XVIII століття: традиція і нові розв'язки*». Це довготривалий проєкт: перший випуск вийшов 1984 р. і натеper опубліковано 22 випуски. Одне з головних призначень праці — продемонструвати лексичний склад мови XVIII ст. в динаміці, для чого суттєву увагу приділяють знакам входу й виходу слова з уживання. Уточнення потребують: ремаркування в різних томах словника, пошук оптимального варіанта кодифікації нового ілюстративного матеріалу та нових одиниць, лексикографування омонімів, варіантів лексем. Основна концепція Словника 1977 року залишається незмінною, але в процесі роботи над новими випусками до неї вносять зміни, пов'язані з новими можливостями роботи з джерелами та з розширенням емпіричної бази Словника.

Презентовано й нові проєкти як розвиток обраних раніше напрямів і розпрацьовуваних тем.

В.В. Дубічинський, А. Яскульські, Д. Мушинсько-Вольно (Польща) у доповіді «*Принципи створення російсько-польського словника фразеологічних паралелей*» представили свою працю «*Лексикографічна інтерпретація російсько-польських фразеологічних паралелей*», узагальнили засади попереднього вивчення і лексикографування лексичних паралелей, показали структуру й особливості семантичного наповнення фразеологічних паралелей у російській та польській мовах. Автори демонструють інтернаціональні фразеологізми (повні й неповні) та хибні фразеологічні паралелі; розглядають також міжмовні омоніми й наголошують на важливості праці, зокрема, у перекладацькій діяльності для уникнення ефекту «хибних друзів перекладача».

О.А. Юріна (Росія) репрезентувала «*Словник російської харчової метафори*» — тезаурусний словник у 3-х т. Новизну концепції словника авторка вбачає в прагненні цілісно описати властивий російській мовній особистості фрагмент образної системи в єдності концептуальних та смислових зв'язків між метафорично уподібнюваними явищами. Спосіб подання одиниць — лінгвістичний, когнітивний, енциклопедичний. Словник містить метафори, порівняння, ідіоми, приказки та прислів'я.

Огляд двох нових електронних словників здійснив **А. Пердич** (Словенія) у доповіді *«Про деякі нові словники словенської мови»*. У «Словникові прислів'їв та споріднених пареміологічних висловів» багато інформації про їхню динаміку. Варіативність додатково визначено за компонентним та синтаксичним аспектами. Мультимедійний діалектний «Словник назв одягу зільського діалекту Канальської долини» описує назви одягу в зільському діалекті. Спочатку словник було видано в друкованому вигляді й доповнено мультимедійним супроводом — аудіозаписами, гіперпосиланнями, зображеннями одягу. В онлайн-версії значно оновлено візуальний образ і функціональність словника. База даних словників доступна у сховищі CLARIN.

У межах другої теми **Унікальні й рідкісні проекти у слов'янській лексикографії** було розглянуто історичні праці в сучасному контексті.

О.К. Шапошников (Росія) виголосив доповідь *«Сравнительные словари вѣхъ языковъ и нарѣчій, собранные десницею всевысочайшей особы...» (1787—1789 рр.) — унікальний проект зіставно-порівняльної лексикографії XVIII ст.»*. Винятковість цього лексикографічного проекту, що його зреалізував П.С. Паллас за наказом Катерини II, полягає в тому, що він уперше втілює ідею порівняльної лексикографії в теорії і практиці мовної компаративістики того часу, в усвідомленому представленні мовної спорідненості декількох мовних сімей та їх підрозділів. У словнику використано синхронні методи порівняння лексичних систем, метод універсального (загального) порівняння та ін.; було залучено технології адміністративного збирання лексичного матеріалу (анкетування). Це зразок «паралельного словника», створеного за методом типологічного порівняння.

Н. Іванович (Сербія) у виступі *«Сербський лексикограф Владан Арсенієвич (1848—1900) та його праці в контексті європейської лексикографічної традиції»* зааналізував історіографічну та лінгвістичну наукову спадщину сербського лексикографа Владана Арсенієвича (1848—1900). За 40 років В. Арсенієвич зібрав понад 300 тис. одиниць лексичного та етнографічного матеріалу, переважна частина якого лягла в основу тематичного «Природничого словника», що містить 14 концептуальних та лексичних груп. Одиниці аналізу — слова, вислови, прислів'я, історичні та етнографічні записи та ін. Словник є першою спробою такого типу викладу та систематизації матеріалу в історії сербської лексикографії, а погляди та оригінальні ідеї В. Арсенієвича суттєво вплинули на сучасну описову лексикографію.

О.М. Тищенко (Україна) у доповіді *«Російсько-український словник» (1924—1933) і його джерела: у пошуках мовознавчого Граала»* зазначила, що питання про унікальність та завершеність словника постало після реалізації словникового проекту, коли праця стала легендою. Ідеологічні чистки в 30-ті рр. ХХ ст. спричинили відчутну лакуну в теорії мовознавства та мовній практиці. Дослідниця наголосила на джерельній базі Словника, зокрема збрала увагу на призабутій історії Архівної картотеки та на її новому житті в цифровому форматі. Цей ресурс уперше від 30-х рр. став об'єктом наукової уваги саме як матеріали репресованої праці, а електронна

система «Архівна картотека» сприяє поверненню унікальних матеріалів до мовно-культурного процесу та створенню словників ХХІ століття.

Наукову хроніку отримано 17.06.2021

Oksana Tyshchenko, Candidate of Sciences in Philology,
Senior Researcher in the Department of Lexicology,
Lexicography, and Structural and Mathematical Linguistics,
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevs'kyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: tom-73@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5709-1252>

A MEETING OF THE COMMISSION FOR LEXICOLOGY AND LEXICOGRAPHY
OF THE INTERNATIONAL COMMITTEE OF SLAVISTS. WARSAW, 2021